

APUNTS PER A LA HISTÒRIA DE LA PESCA CATALANA

LA PESCA A CATALUNYA HA ESTAT UNA ACTIVITAT MOLT IMPORTANT DINS L'ECONOMIA DEL PAÍS. NO OBSTANT AIXÒ, LA SEVA HISTÒRIA ÉS ENCARA POC CONEGUDA. LA MEDITERRÀNIA, MAR POBRA EN RECURSOS, IMPOSA UNES CONDICIONS AL DESENVOLUPAMENT D'AQUESTA, TRADUÏDES EN LA TECNOLOGIA DE CAPTURA SELECTIVA, EL CONSUM DE PEIX O LA GESTIÓ I LA RESOLUCIÓ DE CONFLICTES.

Escrit per
Alfons Garrido
Documare, Centre de Documentació
de la Pesca i el Mar (Palamós)

Les particularitats de viure del mar

El peix, el marisc i els crustacis constitueixen una font rica de proteïnes animala. L'ésser humà, en la seva recerca, ha explotat els oceans des de l'antiguitat més remota. El caràcter predador del pescador finsion dins el grup dels caçadors recol·lectors, al bé l'activitat extractiva guarda similituds també amb l'agricultura i l'artesania. La història de la Catalunya litoral, en aquest sentit, està associada directament al caràcter marítim del país i a l'aprofitament intensiu dels recursos marins. La pesca, malgrat tot, és una activitat escassament coneguda i poc valorada per la societat actual.

Pescar és una forma de vida subjecta a la ingovernabilitat i al risc del medi on es practica, per l'aleatorietat dels recursos, la incertesa i la finsitimitat del guany final i la necessitat de posseir i dominar els mitjans de producció materials i immaterials. El benefici depèn de la naturalesa perillosa del peix i de la impossibilitat d'especular-hi.¹ Fruit d'aquests condicionants, els pescadors catalans van desplegar un ventall

de tècniques bàsiques de pesca artesanal, poc capitalitzades i accessibles a amplis sectors socials. Es van explotar principalment el conjunt format pel peix blau —sardina i ansova, principalment— i un reduït grup d'altres espècies —peix blanc, grans peixos pelàgics i cefalòpodes.

La pesca d'altura al nord d'Europa va aparèixer a l'edat mitjana en el marc d'un fort creixement demogràfic. L'arç, el salmó o el bacallà de l'Atlàntic i del mar del Nord van propiciar una pròspera indústria pesquera que va alimentar durant segles les classes més modestes.² En canvi, l'estreta plataforma de la Mediterrània, pobra en nutrients i biòmassa, va restringir la pesca catalana al litoral més proper, d'indole moltiespecífica, de retorn diari a port i fortament estacional. L'antiguitat de les atges va impulsar el pescador a compaginar el calendari laboral amb un conjunt d'ocupacions complementàries per incrementar la renda familiar: el conreu de la vinya i l'hort, la caça i la recol·lecció, petits oficis artesanals o també la navegació comercial. El pescador mediterrani va ser en realitat un pescador-pagès.

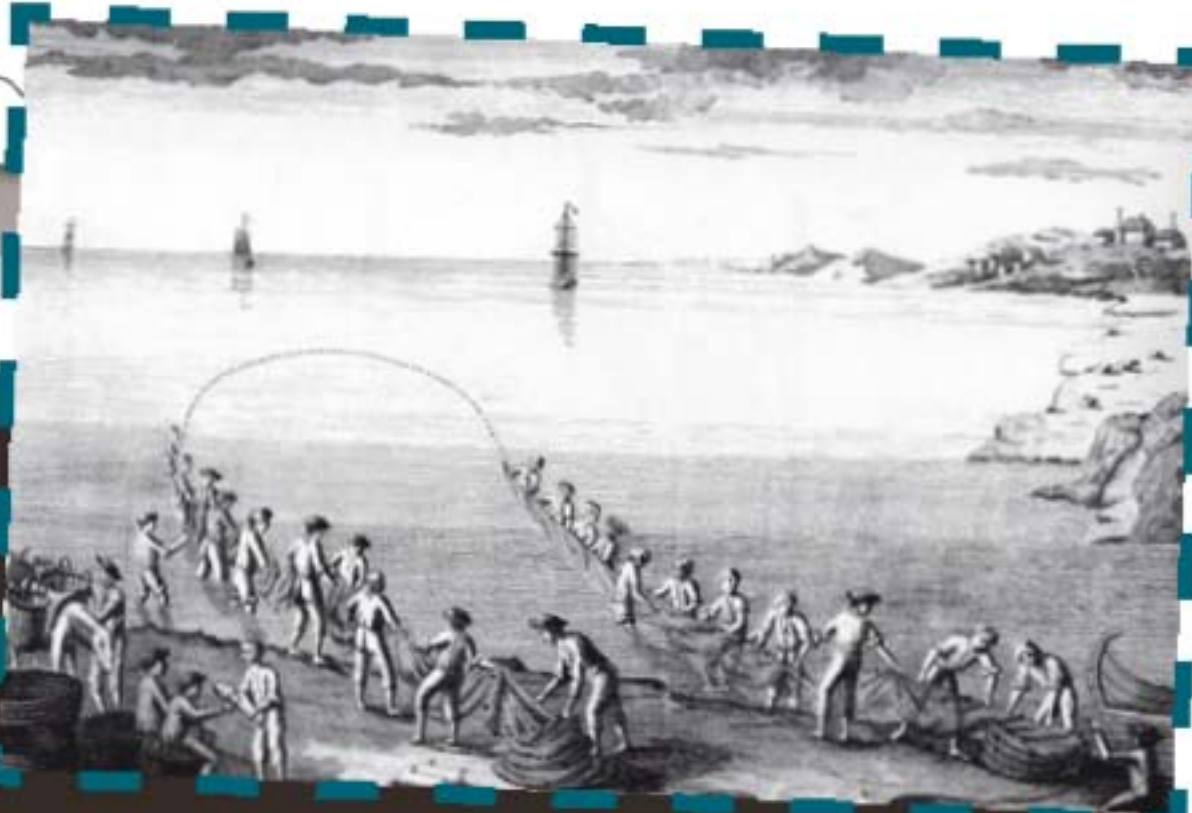
La història de la pesca és un procés de flux i reflux demogràfic constant provocat per les modificacions de l'entorn econòmic i social. En períodes d'expansió econòmica del país, la representativitat de la pesca retrocedia en benefici d'activitats més lucratives i menys esforçades; per contra, els episodis de crisi han fet augmentar sempre l'interès per l'explotació del mar. Una doble curba relacions perfectament contrastada depressius i màxims en la indústria pesquera, tendència que es dona també avui a molts ports catalans.

La tecnologia pesquera

El pescador mediterrani va inventar un ampli ventall d'instruments de captura que han permès des de l'antiguitat fins avui sense alteracions notables.³ Tot sistema tècnic s'adequa a l'entorn ecològic per explotar i als requisits socioeconò-

© Sàiz Bayart. Fons del Museu de la Pesca. Document

Pescadors estirant l'art de platja. La xàvega ocupava molta gent a canvi d'una petita part de la pesquera. Rebia el nom de *l'art dels pobres*. Gravat del final del segle XVIII.

mics de cada moment. Les estratègies adaptatives portades a terme per cada comunitat van fomentar la invenció i l'adaptació d'una sèrie d'ormeigs sobre la base del coneixement exhaustiu del recurs i del context ambiental.

A Catalunya es van veure diverses categories d'ormeigs. Els arts de tir manejats des de la platja i amb forma de bossa van portar al segle XVIII a l'arrossament modern que impura actualment entre la flota pesquera catalana. Xàvegues, bollets i almadraves volants van ser molt populars perquè ocupaven la població més pròxima a canvi d'una petita part de la captura. El còrcol, amb la llum per estranyar els peixos, i conegut per *pesca a l'encosa*, també es va modernitzar al segle XX en adaptar-se a mar oberta. El sardinal, xarxa de deriva per pescar peix blau, va subsistir fins al segle XX com un dels més utilitzats. El palangre, la successió d'hamms escots, és una de les tècniques més antigues que es coneixen, com les xarxes (armellesades, soltes, boleros, etc.) i ramocs, que es fan en llocs molt concrets de la costa.

Va existir una certa unitat cultural entre els pescadors mediterranis manifestada en la dimensió tecnològica.

Catalunya, València, el Languedoc, la Provença o Sardanya van compartir processos i instruments de captura. Ara bé, la introducció de qualsevol nou ormeig sempre era precedit d'un període d'oposició i conflicte social. La tonaire, al segle XV, el sardinal, al segle XVI, o el bou, al segle XVIII, van topar amb l'accentuat conservadorisme tècnic del col·lectiu pesquer. En els judicis resultants s'adueixen criteris conservacionistes, si bé en realitat prevalia la por al nou competidor per l'espai i els mercats. Les transicions donaven pas finalment a l'adopció, l'adaptació i la incorporació de la innovació a l'equip de pesca.

Desemmallant peix blau d'un sardinal a la platja de Palamós. El sardinal era una pesquera nocturna altament productiva. Quan les barques arribaven al matí, el peix es venia al mercat o es duia al salí. Principi del segle XX.

© Fons del Museu de la Pesca. Document

La comercialització del peix

La cultura cristiana condicionava el consum de peix dins un estricte calendari d'abstencions i dejunis que prohibia el consum de carn fins a cent setanta dies a l'any. El peix tenia una presència obligada a moltes dietes, però només una petita part es consumia en fresc. La indústria de peix salat a Catalunya va ser molt notable. A banda dels salts especialitzats, a moltes barraques a les platges hi havia obediens per elaborar salsons i conserves. L'elevat preu de la sal —imposat pel rei— va limitar el desenvolupament de l'activitat, però malgrat això el peix català ara fa més arreu del continent. Cada any s'exportaven milers de barrils de sardina salmorrada i saxova cocsifa als principals mercats i fires, fet que fomentava alhora l'aparició de la navegació comercial.

El peix fresc només es venia als mercats locals sota un estricte control per evitar frans i perills alimentaris. Cada espècie tenia un preu taxat, i la més cotitzada era l'esturrió —peix reial símbol de l'opulència i el luxe. La tonyina es venia a talle, com la carn, i d'altres a la marjada, com la sardina.⁴ Algunes espècies no es podien consumir per prescripció religiosa: els animals eren susceptibles d'haver menjat carn humana.

La gestió de la pesca

La pesca es duia a terme en un espai considerat res novones, gestionat per antigues normes consuetudinàries. La modificació de les regles de joc per diverses causes —guerra, pesta, arribada de nous pescadors, innovacions tècniques, litigis locals— obligava a formular nous pactes i acords. Aquestes ordinations són una font d'informació valuosa per conèixer els mecanismes de pacificació social incorporats a la gestió del procés productiu pesquer català. Arreu del món les estratègies de regulació i d'ordenació eren similars. Un dels més habituals va ser el sorteig dels torns d'accés als caladors (Catalunya, el

Llanguedoc, Sicília, etc.). A la regió del cap de Creus, els condicionants ecològics van afavorir l'estabilitat del mètode de sorteig, tipificat en el famós *Llibre de les ordinations de la pesquera*.⁵

L'estreta franja on treballava la flota catalana va fomentar l'aparició de conflictes per l'ús de l'espai. El procés d'apropiació, aprofitament i defensa dels millers catalans, conegut com territorialització, va enfrontar sovint comunitats veïnes, especialment en períodes de fort creixement del nombre d'embarcacions. Els tribunals catalans són plens de referències a litigis pesquers que informen dels mecanismes, sovint violents, per defensar l'exclusivitat o adquirir nous drets sobre un territori vell. La conseqüència més freqüent va ser-ne la firma d'una concòrdia entre els guarellants, amb què es va establir, d'acord amb l'opinió del rei o del senyor feudal, els límits i els drets d'accés de les comunitats litigants.

La incapacitat de dominar els elements i de tenir explicació per als fenòmens naturals va fomentar l'aparició de creences i mites molt arrelats a la cultura marinera mediterrània. Les organitzacions de pescadors catalans sorgides per afrontar els perills i a les incerteses de la vida a la mar van mantenir un fort component religiós i d'ajuda mútua. Les confraries organitzaven el culte a sant Pere i establien sistemes d'ajuda als pescadors necessitats, rescat de captius, sistemes de prevenció social o serveis comunitaris. Avui encara són presents com una paga clau en la gestió pesquera dirigida per l'Estat.⁶

L'evolució vers la modernitat

Al segle XX es va capgirar l'ordre establert al món pesquer. Les innovacions tecnològiques van propiciar la capacitat operativa. Es van poder superar moltes limitacions i pescar més lluny, més temps i a més profunditat. Alguns arrossegs van desaparèixer o es van substituir per altres de més productius. Els vestigis de la pesca del passat, fosilitzats en la flota artesanal actual, coexisteixen avui amb la pesca industrial capitalista sorgida a la mar catalana al segle XX de la mà dels motors, el ràdio i la tecnologia de la teledetecció i la localització. Els problemes, ara, són uns altres. ||

© Fons del Museu de la Pesca, Documente

Mariner portant una tonyina a l'almadrava del cap de Terme (l'Hospitalet de l'Infant), als anys cinquanta. Les almadraves eren trampes sofisticades per capturar grans peixos pelàgics (tonyines, bonítols, melves, etc.).

1. J. ACHESON (1981), «Antropology of fishing», *Annual Review of Anthropology*, núm. 10, p. 275-316.

2. Vegeu Mark KURLANSKY (1997), *Cod: a biography of the fish that changed the World*, Nova York, Penguin Books.

3. Un dels exemples més coneguts és A. SÁNEZ REGUARD (1791-1795), *Diccionario histórico de los artes de la pesca nacional*, Madrid, Joaquín Ibarra.

4. Els mercats estaven regulats per unes estrictes ordinations i el control d'un funcionari municipal: el mostas-

saf. Vegeu M. BAJET ROYO (1995), *El mostassaf de Barcelona i les seves funcions en el segle XVII*. Edició del «Llibre de les Ordinations», Barcelona, Fundació Noguera.

5. Recentment editat per E. PRAT et al. (2006), *Les ordinations de la pesquera de Cadaqués (segles XVII-XVIII)*, Palamós, Fundació Promediterrània.

6. Com a exemple, J. A. ALEGRET i A. GARRIDO (2004), *Història de la confraria de pescadors de Palamós*, Palamós, Confraria de Pescadors de Palamós.

© Imatges de recus: www.xcubipedia.com; www.xcubipedia.com

